

METODINĖ MOKYKLA ISTORIOGRAFIJOJE: SAMPRATA, TEORINIAI PAGRINDAI IR SĄRYŠIAI SU LIETUVA

Aurelijus Gieda

Lektorius daktaras
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
El. paštas: aurelijus.gieda@gmail.com

Santrauka. *Istoriografinės paradigmos – tai tik vienas iš galimų istoriografijos raidą aiškinančių modelių, tik, ko gero, stambiausi dariniai istoriografijos raidoje. Tačiau tam tikrai konkrečiai istoriografijos tradicijai analizuoti reikia taikyti ir kitas istoriografijos raidos artikuliacijas bei aiškinimo būdus. Istoriografijos istorikai kalba apie mokyklas, kryptis, sroves ir panašias tiek idėjinius, tiek socialinius raidos momentus apimančias kategorijas, kurios savo apimtimi yra savotiškos tarpinės istoriografijos raidos grandys tarp istoriografinių paradigmos ir atskirų istorikų veiklos. Lietuvoje vykdomų istoriografinių tyrimų visumoje įvairios istoriografinės mokyklos dažnai lieka akademinio interesų užribyje. Šiuo straipsniu atkreipiamas dėmesys į Trečiosios Prancūzijos Respublikos (Troisième République, 1870–1940) metais Prancūzijos istorijos moksle dominavusių istoriografinę mokyklą. Nagrinėjamos Metodinės mokyklos (École Méthodique) ištakos, vadinamasis metodinis posūkis istoriografijoje, išryškunami kanoniniai mokyklą fundavę ir jos pobūdį formavę tekstai, istorijos metodologijos supratimo svarbiausios nuostatos ir principai. Pasitelkus idėjų istorijos ir istoriografijos studijų teikiamas galimybes, analizuojama tos mokyklos samprata ir teorinės nuostatos. Siekiant konceptualesnio žvilgsnio įdėmiau pažiūrima, kaip Trečiosios Respublikos istoriografinės tradicijos yra analizuojamos šiandienėje istoriografijos istorijoje. Straipsnio lituanistinį aktualumą grindžia sąryšių ir paralelių identifikavimas, prancūziškosios Metodinės mokyklos veiklos atgarsių paieška besiformuojančioje lietuviškojoje istoriografinėje tradicijoje.*

Reikšminiai žodžiai: *Metodinė mokykla, istoriografija, istorika, istoriografinė mokykla, istoriografinis manifestas, pozityvizmas.*

Keywords: *École Méthodique, historiography, theory of historiography, historiographical school, historiographical manifesto, positivism.*

Įvadas

Istorijos transformacija į mokslą XIX a. pabaigoje daugelyje Vakarų šalių buvo susijusi tiek su akademizavimo bei profesionalizavimo procesais, tiek su laipsnišku istorijos metodo standartizavimu. Laipsniškai kristalizavosi metodas, kuris vieni-jo istorikus ir atskyrė naująjį mokslą tiek

nuo kitų mokslų, tiek nuo mėgėjiškos istoriografijos. Istorijos profesionalizavimo laikotarpiu atsiradusiuose istorijos metodo vadovėliuose dėmesys nuo istorijos epistemologijos buvo perkeltas prie istorijos metodologijos ir metodikos, o profesinius istoriko veiklos kontūrus labiau formavo ne ryškiausios filosofinės naujovės, o prak-

tiškas požiūris¹. Atsirado ir keletas svarbių naujų istorijos kaip mokslo komponentų: bandymas ieškoti tvirtų istorijos pažinimo pagrindų, pirmiausia, nagrinėjant šaltinius, nuožmies kovos prieš anksčiau vyravusių mokyklų (orientuotų retoriškai, filosofiskai ar istoriosofiskai) istorikus, o metodologija, kuria naudojantis siekta ištrinti prielaidas, spėliones ir spekuliacijas, virto bendru istorikų profesiją ir bendruomenę vienijančiu pamatu². Istorijos disciplina ir gausėjanti istorikų profesionalų bendrija nuo XIX a. antros pusės buvo ne tik ideologiškai įtraukta į nacionalizmą, tautinių judėjimų ar siekiančių sukurti tautines valstybes visuomenių poreikių tarnybą³, bet ir stengėsi intelektualiai – metodologiškai – įtvirtinti savo profesijos autonomiją. Vienas ryškiausių pavyzdžių šiuo požiūriu galėtų būti Trečiosios Prancūzijos Respublikos istoriografijos, istorijos mokslo raidos patirtis.

Kartu su intelektualinės istorikų autonomijos įtvirtinimu XIX a. antroje pusėje atsirado vadinamoji *istorijos metodo* vadovėlių tradicija. Prancūzijoje su savo vadovėliu, skirtu istorijos metodui, išpopuliarėję autoriai, ilgainiui tapę ir Metodinės mokyklos atraminėmis figūromis, buvo Charles'is Victoras Langlois (1863–1929) ir Charles'is Seignobosas (1854–1942). 1898 m. jų parengta knyga kartais laikoma ilgainiui tapusia naujojo mokslo metodo pranaše⁴. Kai kuriose tradicijose leidimų

skaičiumi ir populiarumu ji lenkė kitas panašaus pobūdžio knygas, o kartais tapdavo ir pagrindine istorijos metodo aspiraciją įkūnijančia knyga⁵. Šios aplinkybės pagrindžia šio straipsnio aktualumą ir suponuoja deramas prielaidas atsigręžti ir į Prancūzijos istoriografijos patirtį bei toje istoriografijoje kažkada nusistovėjusią metodologinio standarto specifiką.

Šio straipsnio tikslas – pagal pasirinktus kriterijus charakterizuoti Trečiosios Prancūzijos Respublikos laikotarpiu egzistavusią ir akademiniame istorijos moksle dominavusią universitetinės istoriografijos mokyklą. Pirmasis uždavinys yra atskleisti Metodinės mokyklos sampratą istoriografijoje ir parodyti šios mokyklos teorinių įsitikinimų ir istorijos metodologijos supratimo horizontą. Sprendžiant antrąjį uždavinį siekiama įsigilinti į XIX a. pabaigos–XX a. pirmos pusės Prancūzijos istoriografijos refleksijas šiuolaikinėje istoriografijoje, pastebinti ir atskleidžiant netradicines traktuotes ir problemines įtampas. Trečiu uždaviniu siekiama atsakyti į klausimą – kokius sąryšius ir paraleles galima pamatyti žvelgiant į Metodinę mokyklą Prancūzijoje XX a. pirmos pusės besiformuojančios lietuviškosios istoriografijos požiūriu.

¹ Plačiau apie tai žr. R. Torstendahl, 2003, p. 305–331.

² R. Torstendahl, 2000, p. 10–15.

³ Kad analogiški procesai tuo metu vyko ne tik Europoje ir Vakaruose, parodyta vienoje pirmųjų moderniosios istoriografijos panoraminių studijų (žr. G. G. Iggers, Q. E. Wang, 2008).

⁴ J. Tollebeek, 2008, p. 59–60, 63–64.

⁵ Langlois ir Seignoboso 1898 m. pirmą kartą išleistas, *istorikų biblija* vadintas istorijos metodo vadovėlis pasirodė ne kartą prancūzų kalba (1898, 1899, 1905, 1909, 1924, 1992, 2014), taip pat buvo išverstas į daugelį kitų kalbų ir ne kartą pasirodė pakartotinių jo leidimų. Buvo išverstas, pavyzdžiui, į: anglų (1898, 1903, 1904, 1906, 1908, 1909, 1912, 1925, 1926, 1932, 1966, 1979, 2009), rusų (1899, 2004), graikų (1902), ispanų (1907, 1913, 1965, 1972, 2003), lenkų (1912), kinų (1926, 1933, 1968), turkų (1937, 2010), japonų (1942, 1989), arabų (1963, 1970) kalbas. Ši suvestinė daryta remiantis dviem tinklalapiais. Prieiga internetu: <http://www.worldcat.org> ir <http://www.theeuropeanlibrary.org>.

1. *Metodinio posūkiu Prancūzijos istoriografijoje bendra charakteristika*

Tai, kas formavosi Prancūzijos istoriografijoje su ta istorikų karta, kurios raiškos pradžių nužymi prancūzų pralaimėjimas Prancūzijos–Prūsijos kare (1870–1871 m.), dažnai vadinama metodiniu posūkiu istoriografijoje. Būtent XIX a. antroje pusėje susiformavus vadinamajai Metodinei mokyklai (*École Méthodique*), galima kalbėti apie profesionaliosios istoriografijos mokyklą Prancūzijoje. Šios mokyklos formavimasis kanoninių tekstų požiūriu driekiasi per kelis dešimtmečius: nuo Gabrielio Monod (1844–1912) manifestu vadinamo teksto⁶, kuris buvo parašytas kaip naujo istorijos žurnalo Prancūzijoje (*Revue historique*, 1876 m.) vedamasis, iki jau minėto istorijos studijų įvado (*Introduction aux études historiques*, 1898 m.)⁷. Būtent šie tekstai paprastai pirmiausia traktuojami kaip minimos mokyklos pamatiniai, programiniai tekstai.

Istoriografijos tyrimuose ne kartą yra pastebėta, kad naujai atsirandanti mokykla (o neretu atveju kartu ir nauja istorikų karta) prieštarauja, atsiriboja ir bando išsiskirti, atitrūkti nuo prieš tai buvusių mokyklų. Nors prieš tai buvusias tendencijas, kryptis ir sroves vargiai būtų galima vadinti mokyklomis akademinė prasme, amžiaus paskutiniame ketvirtyje Prancūzijoje savo jėgas ir išteklius konsoliduojanti Metodinė mokykla ir *methodistai* reprezentuoja tam tikrą naują balansą. Jie priešina save

pirmiausia romantiškoms tendencijoms istoriografijoje, katalikiškam istorijos rašymui, gausiems mėgėjiškiems ir diletantiškiems istorikų, kurie siūlo pirmiausia vietinės (lokalinės) istorijos monografijas, bandymams. Metodinės mokyklos nariai, kurių metodologinių aspiracijų bene pamatinės charakteristikos yra jų darbo metodiškumas, griežtas nuoseklumas ir sistemingumas dirbant su istorijos šaltiniais, taip pat būdingas kritiškumas ir tam tikras skepticizmas, nuosekliai bando demaskuoti keletą buvusios istoriografinės tradicijos akligatvių (tokiais laikydami pirmiausia pernelyg didelę reikšmę apibendrinimams, subjektyvizmą, lyrizmą, kritinės ir lyginamosios analizės stoką)⁸. Būdinga, kad ši transformacija ne kartą aiškinta tuo, jog Prancūzijos istorikai XIX a. antroje pusėje patyrė esmingą Vokietijos istoriografijos tradicijos poveikį, nes daugelis Metodinės mokyklos atstovų savo istorijos studijas gilino būtent Vokietijos mokslo institucijose. Tačiau kaip parodė platus Gabriele'š Lingelbach tyrimas, prancūzų istoriografijos santykis su vokiečių istoriografine tradicija nebuvo toks paprastas. Prancūzų tradicijoje mėgta pabrėžti orientavimąsi į *progresyvią vokiečių istoriją* pirmiausia tada, kai, aiškinantis faktus, ieškota istorinio metodo *mokslinio* pavyzdžio. Tačiau pažymėtina, kad iš esmės buvo ignoruojamos filosofinės (istorijos filosofijos) implikacijos, kurios pagrindė vokiškąjį *Historismus*, beveik nesigilinta ir į neokantizmo pasekmes, o L. von Ranke prancūzų reinterpretacijoje iškilo kaip *faktologinio po-*

⁶ G. Monod, „Du progrès des études historiques en France depuis le XVIe siècle“, in: *Revue historique*, 1876, n°1, p. 5–38.

⁷ Ch.-V. Langlois, Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris, 1898.

⁸ O. Lévy-Dumoulin, „Méthodique École, histoire“, in: *Encyclopædia Universalis* [prieiga internetu], in: <<http://www.universalis.fr/encyclopedie/cole-metodique-histoire->>, [2016-02-10]; I. Noronha-DiVanna, 2010, p. 80–224.

zityvizmo šalininkas, ignoruojant jo darbų religinius ir ideologinius užnugarius⁹.

Vis dėlto, nepaisant tam tikro teorinių dalykų ignoravimo, paskutinio XIX a. ketvirčio įvairių priešpriešų ir kritikos atmosferoje prancūziškoji istoriografinė mokykla suformulavo keletą pamatinių *istorijos metodologijos* principų ir taisyklių, turėjusių funkcionuoti istorinės mokyklos darbo praktikoje: 1) istoriko darbe svarbiausia vieta skiriama dokumentams¹⁰; 2) suformuluota griežto skaitymo samprata (taikant išorinės kritikos, vėliau vidinės kritikos operacijas ir standartus); 3) objektyvumo, kuris *metodistus* vertė pirmenybę teikti faktams, paieškos; 4) ypatingas dėmesys istoriko paruošimui (mokymui); 5) vadinti save istoriku galima tik apgynus disertaciją (*thèse*)¹¹.

2. Trečiosios Respublikos istoriografinių tradicijų tyrimų refleksija

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Prancūzijoje dominavusios istoriografinės mokyklos metodologiniai principai ir bendresni istorijos mokslo formavimosi bei istorikų profesijos klostymosi procesai turi solidžią kelių dešimtmečių tiek tarptautinę, tiek vietinę tyrimų tradiciją. Žvilgsnis į šią tradiciją gali sudaryti prielaidas detaliau

⁹ G. Lingelbach, 2003, p. 394–397.

¹⁰ Šiuolaikiniuose istoriografiniuose tyrimuose tvirtinama, kad dažnai į pirmąjį Langlois ir Seignoboso vadovėlio dėstomosios dalies sakinį – *Istorija rašoma remiantis dokumentais* (Ch.-V. Langlois, Ch. Seignobos, 1992, p. 29), – ilgai žiūrėta pernelyg kritiškai (žr. A. Prost, 1994, p. 100–106). Neatsitiktinai Langlois ir Seignobosas, ypač daug dėmesio skyrę vidinei ir išorinei šaltinių kritikai, laikomi šaltiniotyros, kuri kaip specifinė mokslinė disciplina pradėjo formuotis XIX a. antroje pusėje, ir dokumentotyros vienais iš pradininkų.

¹¹ Žr. 7 nuorodą.

pažvelgti į kai kurias aptariamąs mokyklos charakteristikas.

Vienas pirmųjų išsamių darbų, nagrinėjusių Trečiosios Respublikos (1870–1940 m.) ypač permainingą laikotarpį (1870–1914 m.), kaip paradigmos pokyčio Prancūzijos istoriografijoje metą, buvo *intelektualinės ir institucinės istorijos sankirtos taške* parengta studija¹². Joje daug dėmesio skirta naujos istorijos metodologijos atsiradimo politinėms, akademinėms ir visuomeninėms aplinkybėms. Tai leidžia įžvelgti ne tik istorijos *sumokslinimo* socialinius užnugarius, bet ir tai, kodėl savito, specifinio *istorijos metodo* paieškos XIX a. pabaigoje buvo tokios aktualios Prancūzijos istorikams. Modernizuodami istorijos studijas (dalyvaudami Prancūzijos universitetų sistemos reformoje, pasitelkdami seminarus, naujus kursus, naujai kuriamas institucijas, senų dokumentų paiešką ir jų leidybą, šaltinių kritiką ir savo puoselėjamą metodą), naujos kartos istorikai stengėsi rasti tai, kas leistų atitrūkti nuo senstelėjusios (taip manyta XIX a. antroje pusėje) istorijos supratimo tradicijos, kuri istoriją suvokė kaip literatūros studijų šaką, o jos metodą laikė kūrybinės vaizduotės užduotimi. Iš esmės šis didelis žygis (koordinuojamas tokių istorikų kaip G. Monod, E. Lavisso, Ch. Seignoboso ir kt.), pasak W. Keyloro, buvo sėkmingas, leidęs tvirtinti ir ginti *mokslinį* istorijos metodologijos statusą. Šio proceso svarbi sudedamoji dalis buvo tam tikras istorikų pasitenkinimas tuo, kad pavyko iš istorijos pašalinti literatūrinius ir filosofinius momentus¹³.

¹² W. R. Keylor, 1975, p. 13.

¹³ Žinomas intelektualinės istorijos autorius Dominickas LaCapra akreipė dėmesį į tai, kad šis istorikų tikėjimas dėl atsiribojimo nuo literatūrinių ir filosofinių istorijos elementų ir poteksčių buvo greičiau jų savi-

Būtent į čia svarstomą reikšmingą transformaciją Prancūzijos istoriografijoje netrukus buvo susikoncentruota kitoje plačioje studijoje¹⁴. Taikydamas žinojimo sociologijos, demografinius ir geografinius tyrimo metodus, prancūzų istorikas Charles'is-Olivier Carbonellis (1930–2013) leidosi į detalią esminių pokyčių Prancūzijos istoriografijoje analizę, ypač kreipdamas dėmesį į istoriko profesijos dinamiką, sociologinį istorikų bendrijos portretą, įvairių istorikų grupių (ir mokyklų) tarpusavio ideologines įtampas. Nors religiniai, politiniai ir socialiniai istorikų veiklos užnugariai šiame darbe vaidina pagrindinį vaidmenį, o prancūzų istorikai, anot autoriaus vaizdaus pasakymo, dažnai neturi *nei filosofinės, netgi nei metodologinės galvos ant pečių*, vis dėlto istorijos metodologijai čia irgi skiriama nemažai dėmesio. Nėgana to, Ch. Carbonellis mėgina koreguoti Prancūzijoje daugelį dešimtmečių (nuo Analų mokyklos funkcionavimo pradžios)

vaizdis ir interpretacija, o W. Keyloras juos naudoja kaip argumentacijas istoriografijoje vykstantiems pokyčiams tirti. Ten, kur, atrodo, yra įvykęs drastiškas pokytis, LaCapra mato tęstinumą: literatūrinių ir filosofinių elementų atmetimas buvo tik paviršutiniškas tradicijos išsižadėjimas ir mėginimas kuo saugiau apeiti numanomas sąsajas tarp istorijos, literatūros ir filosofijos. Anot LaCapra'os, atviras literatūros atmetimas sutapo su tyliu pasitikėjimu tradiciškiausiomis *faktų* dėstymo, t. y. kronikos ir pasakojimo, formomis. Antra vertus, akivaizdus filosofijos atmetimas sutapo su tradicinės filosofijos vienos iš atmainų – *prijaukinto empirizmo* – įteisinimu. Dominicko LaCapra'os recenziją Keyloro darbu žr. D. LaCapra, 1978, p. 1270–1271.

¹⁴ Ch.-O. Carbonell, 1976, 605 p. Carbonellio tyrimo centre iškilo ypatingas laikotarpis Prancūzijos istoriografijoje, kai, vaizdžiai tariant, *poezijos amžių* pakeitė *istorijos amžius*, o pati istorija pasidarė *epochos kultūros centru, kartos aistra, protų užkariautoja ir didele mentaliteto formuotoja*. Tai iš esmės istoriko profesijos tapimo Prancūzijoje laikotarpis – tada istorikai suranda savo vietą ir įsitvirtina tiek akademiniam pasaulyje, tiek viešojoje erdvėje. Vieną šio darbo recenzijų žr. P. Ouliac, 1976, p. 435–438.

egzistavusią tradiciją XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje dominavusią istoriografinę mokyklą vadinti *pozityvistine*. Autorius atsispyrė nuo to, kad A. Comte'o tėvynės istorikų santykis su filosofinio pozityvizmo tradicija buvo itin prieštaringas. Todėl, apeidamas XX a. pirmos pusės įtampas tarp Analų mokyklos ir jos kritikos taikinio bei konkurento (vadinamosios *tradicinės pozityvistinės istoriografijos*), pastarajam įvardyti pasiūlė neutralesnį *Metodinės mokyklos* terminą¹⁵. Minimose epochoje, anot autoriaus, nerasime nė vieno prancūzų istoriko, kurį neabejodami galėtume pavadinti pozityvistu, o tokie autoriai kaip Louis Bourdeau ir jų darbai¹⁶ greičiau leidžia kalbėti apie tai, kad pozityvizmas Prancūzijos istoriografiniuose sumanymuose egzistavo kaip *doktrina be praktiku*¹⁷.

Žinomas istorikas ir istorijos teoretikas Henri-Irénée Marrou (1904–1977), Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso istorijos metodui skirtą knygą laikęs *tikru pozityvistinio erudito vadovėliu*¹⁸, savo recenzijoje Ch. Carbonellio knygai atkreipė dėmesį į tai, kuo pozityvizmas vis dėlto galėjo prisidėti prie pagrindinės prancūzų istoriografinės krypties susiformavimo XIX a. pabaigoje¹⁹. Neatsitiktinai netrukus

¹⁵ Šio termino ir jį įkūnijančios sampratos propagavimui įtakos turėjo tai, kad jis buvo įtrauktas į vadovėlines istoriografijos istorijos versijas studentams, pavyzdžiui, G. Bourdė, H. Martin, 1982, 317 p. (kiti leidimai – 1983, 1990, 1992, 1996, 1997, 2003, 2012, 2015).

¹⁶ Analizuojamas L. Bourdeau darbas *L'histoire et les historiens, essai critique sur l'histoire considérée comme une science positive* (1888), kuriuo siūloma savotiška nauja *istorijos moksliskumo* kryptis ir tendencija: ieškoti visuomenės pokyčių įstatymų ir dėsningumų.

¹⁷ Ch.-O. Carbonell, 1976, p. 401–406.

¹⁸ H.-I. Marrou, 1954, p. 22.

¹⁹ H.-I. Marrou, 1977, p. 12–14.

Ch. Carbonellis specialiau susikoncentravo į tą patį klausimą, ne tik atskleisdamas būdvardžio *pozityvistinis* problemišumą, kai kalbama apie prancūzų istoriografiją XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, bet ir parodydamas, kokiose poleminėse įtampose tarpukariu brendo kritika to, kas buvo vadinama *pozityvistine istoriografija*, stengiantis atsiriboti nuo senosios kartos ir jos daugiausia politinės diplomatinės istoriografijos²⁰.

Daugiau kaip pusę amžiaus buvo kartojama, kad XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Prancūzijos istoriografija buvusi *pozityvistinė*, tačiau panašu, kad tai buvo tokia tiesa, apie kurią visi kalba tik todėl, kad kartą būtent taip buvo pasakyta, – pasitelkdamas juokelį, samprotavo autorius. Nė vienas iš didžiųjų to laikotarpio prancūzų istorikų (N. D. Fustelis de Coulanges'as, G. Monod, E. Lavisse'as, Ch. V. Langlois ar Ch. Seignobosas) savęs nevadino pozityvistu (tai, žinoma, dar nereiškia, kad jie tokie nebuvo). Ch. Carbonellis atsiriboja nuo *pozityvizmo* kaip etiketės, naudojamos istoriografijos raidai aiškinti. Analizuodamas metodo teoretikų pasisakymus, jis kelia konkretų klausimą – ar Trečiojoje Respublikoje egzistavo pozityvistinė istoriografijos mokykla? Iš esmės atsakymas į šį klausimą yra neigiamas. Autorius niuansuoja požiūrį į G. Monod 1876 m. manifestą (minėtą pirmojo *Revue Historique* numerio vedamąjį)²¹, parodo, kad

²⁰ Ch.-O. Carbonell, 1978, p. 173–185.

²¹ Tik žurnalo *Revue Historique* įkūrimas (1876) Ch. Carbonellio laikomas atvira tribūna naujos istorijos šalininkams, turintiems ir tam tikrą metodologinį planą. Žurnalo kūrėjų tikslai buvo ir *gero metodo* pavyzdžių teikimas jauniems žmonėms, kurie nori daryti istoriko karjerą ir kuriems tiesiog trūksta pradinių nurodymų. Prancūzijos istoriografijoje aptariamu laikotarpiu vyko daug aštrių ideologinių kovų. Būtent šių kovų

Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso pastanga sisteminti istorijos metodą neturėjo nieko specifiskai pozityvistiško, atkreipia dėmesį į tai, kad prancūzų istorikai paprastai ignoravo A. Comte'ą ir jo filosofinę sistemą, o patys pozityvistai (paprastai filosofai ir sociologai, ne istorikai) esamoje, dominuojančioje istoriografijoje pasigedo būtent *autentiškos pozityvistinės istoriografijos*²².

Metodinės mokyklos klestėjimo laikai Prancūzijoje, anot Ch. Carbonellio, t. y. po pralaimėjimo prieš Prūsiją ir po Paryžiaus komunos pralaimėjimo prasidėję *nesėkmių laikai*, buvo ir kuklumo atradimo metas. Istorikai nebenorėjo būti nei menininkai, nei pranašai, nei rašytojai. *Pozityvi istorija* gausino monografijų ir antologijų skaičių, be perstojo atidėliodama vėlesniam laikui sintezės amžių. Analitinių darbų, originalių šaltinių ir faktų kulto fone Prancūzijos istoriografija virto dūžgiančia statybų aikšte. Po 30 metų statybų, pradedant amžių sąvarta, pasak Ch. Carbonellio, pasirodo nauja karta, siekianti nutraukti ryšius su prieš tai dominavusiu *moksliniu* atsargumu: Henri Berras reikalavo būtinos sintezės, sociologai – studijuoti grupes, klases, o ne individus, *l'Action française* kilo į

kontekste reikia interpretuoti G. Monod žodžius, kai jis kalbėjo apie *pozityvią istoriją* ir *griežtai mokslinį požiūrio tašką*. Pirmiausia, tai Dievo, šventųjų, Apvaizdos ir stebuklų išmetimas iš istorinių tyrinėjimų lauko, šventosios istorijos, kaip privilegijuotos domėjimosi srities, atsisakymas, pagaliau, pirmosios priežastys bei galutiniai tikslai taip pat turėjo būti pašalinti iš istorikų darbotvarkės, Ch.-O. Carbonell, 1976, p. 211–215; Ch.-O. Carbonell, 1978, p. 174–178.

²² Ch.-O. Carbonell, 1978, p. 180–182; autorius cituoja tokias 1888 m. parašytos minėto Louis Bourdeau knygos vietas, kurios efektingai (nepaisant visų didelių skirtumų tarp autorių) primena pusę amžiaus vėliau pasirodžiusias Lucieno Febvre'o paieškas klausimu, kokia turėtų būti istorija.

ataką prieš Sorbonos germanofilus. Kaip tik tuo metu diskredituota *pozityvi istorija* (įsikūnijusi Metodinėje mokykloje) smunka²³. Tik po daugelio dešimtmečių prasi-dėjo tai, ką būtų galima pavadinti savotiška tos mokyklos rehabilitacija²⁴.

Vienas pirmųjų šiuo keliu, akivaizdžiai įkvėptas Ch. Carbonellio darbo, pradėjo eiti olandų istorikas Pimas den Boeris, pasisakydamas prieš trivialią pozityvizmo termino traktuotę, o L. Febvre'o poleminių įkarštį prieš *Metodinę mokyklą* interpretavęs kaip nekorektišką.

Energiausiai formuluojamo istorijos metodo pavyzdžiu autorius laikė būtent Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso *Istorijos studijų įvadą*. Sakydamas, kad Ch. V. Langlois, kuris nuo 1913 m. buvo Nacionalinių archyvų direktorius, parašyta euris-tikai ir išorinei kritikai skirta vadovėlio dalis buvo kiek sausa ir perdėm pedantiška, ir geriau įvertindamas Ch. Seignoboso dalį, skirtą vidinei kritikai ir sintetinėms istorijos metodo operacijoms, vis dėlto apibendrino, jog šis darbas buvo efektyvesnis nei platesnis, tačiau mažiau analitinis E. Bernheimo vadovėlis (1889 m.)²⁵. Ch. Seignoboso, kaip metodologo ir istorijos metodo teoretiko, vaidmuo, anot P. Boerio, ilgainiui buvo iškreiptas, kartais net sąmoningai. Ch. Seignobosas nebuvo toks dokumentų fetišizuotojas, kokiu jį pristatė L. Febvre'as, H. Marrou ir daugelis kitų. Jis pakankamai gerai suprato istorinių dokumentų *perskaitymo* sudėtingumą, o tai

atitinkamai išaugino kritinių operacijų vietą ir vertę istorijos metodo visumoje, taip pat pabrėžė psichologines istorinio pažinimo sąlygas ir tam tikras istorinio pažinimo ribas, kitaip sakant, Ch. Seignobosas nebuvo *naivus epistemologinis pozityvistas*²⁶.

Aptariamos istoriografinės mokyklos tradicija neseniai susilaukė dar vieno specialaus tyrimo, kuriame ne tik bandoma pateikti visuminį svarstomos istoriografinės tradicijos vaizdinį per septynių ryškių tuometinių istorikų veiklos ir įsitikinimų kaitos prizmę, bet čia dar kartą grindžiamas ir *Metodinės mokyklos* termino vartojimas²⁷. 2010 m. išleista knyga yra savotiška Metodinės mokyklos veiklos ir metodologinių principų rekonstrukcija ir sintezė, niuansuojanti ir papildanti tradicinius vertinimus, išplečianti ir detalizuojanti kai kuriuos mažiau tyrinėtus klausimus²⁸. Isabel Noronha-DiVanna savo darbe atkreipė dėmesį, kad Metodinės mokyklos atstovai

²⁶ Ch. Seignoboso (kuris buvo Ernesto Lavisso mokinys ir asistentas, savo regioninei istorijai skirtoje daktaro disertacijoje (1882) pasinaudojęs Fustelio de Coulanges'o socioinstitucine prieiga) ir jo aplinkos istorikų, anot Boerio, nereikėtų vadinti epistemologiniais pozityvistais iš prigimties (kaip jie aprašomi antrarušėje literatūroje). Asketiškas santykis su dokumentais buvo tiesiog būdingas prancūzų istorikų XIX a. pabaigos–XX a. pradžios brožas. *Fustelinio aiškumo* (nuo Fustel de Coulanges) siekis, antipatija metaforai ir hiperbolei, negramatiniams posakiams ir asmeninėms asociacijoms ilgainiui tapo metodine taisykle. Konkrečių istorinių duomenų paieškose ir istorikų darbuose bandyta susekti ir išguiti iš istorikų žodyno abstrakcijas bei metaforas. Griežtas kritinis požiūris turėjo būti nusakomas rimta, ramia kalba: *Amžių sąvartoje prancūzų istorikų proza buvo blaivi, preciziška, nuasmeninta ir metodiška*, žr. P. den Boer, 1998, p. 246, 297–299, 364–365.

²⁷ I. Noronha-DiVanna, 2010; recenziją šiai knygai žr. M. Pickering, 2011, p. 881–882.

²⁸ Pavyzdžiui, ieškota aiškesnio, labiau argumentuoto sąlyčio taško tarp XIX a. Prancūzijos istoriografijos *didžiųjų* (Renano, Taine'o, Fustelio de Coulanges'o) ir Metodinės mokyklos konsolidacijos bei dominavimo Prancūzijos istoriografijoje, žr. I. Noronha-DiVanna, 2010, p. 52–101, 239–244.

²³ Ch.-O. Carbonell, 1978.

²⁴ A. Prost, 1994, p. 100–118; O. Lévy-Dumoulin, «Méthodiques» contre «École des Annales»: un schéma caricatural?, Réseau historiographie et épistémologie de l'histoire, [prieiga internetu], in: <http://www.ihtp.cnrs.fr/historiographie>, [2016-02-10]; I. Noronha-DiVanna, 2010, p. 239–244.

²⁵ P. den Boer, 1998, p. 281, 298–299, 429.

netapo mokslinės istorijos šalininkais tik dėl ideologinių, politinių priežasčių (protestantizmas ir respublikonizmas dažnai traktuoti kaip ypač svarbūs tos mokyklos ideologiniai užnugariai), o kartu ir pamėgino kur kas lanksčiau pažvelgti į numanomas, galimas aptariamoms mokyklos atstovų sąsajas su filosofinio ir sociologinio pozityvizmo tradicija²⁹. Autorės knygoje daug dėmesio skirta *tvirtos, patikimo ir griežtos* istorijos metodo paieškoms, kurios leido orientuotis, pirmiausia, į patikimais faktais pagrįstą istoriją. Su šiuo tyrinėjimu ne tik prisidedama prie tam tikro aptariamoms mokyklos reabilitavimo, bet ir parodoma, kad vėliau nei Metodinė mokykla atsiradusios istoriografinės naujovės, įskaitant ir Analų mokyklą, buvo savitai (pirmiausia per kritinę šaltinių vertinimo praktiką) susijusios su Trečiojoje Respublikoje dominavusia istoriografijos platforma³⁰.

3. Metodinės mokyklos veiklos atgarsiai ir sąryšiai su Lietuva

XX a. pirmoje pusėje besiformuojanti lietuviškosios istoriografijos tradicija patyrė labai įvairias ir skirtingas įtakas – Lenkijos, Rusijos, Vokietijos, Šveicarijos ir kt. Tiesioginius ir / ar netiesioginius impulsus ji gavo ir iš prancūziškosios Trečiosios Respublikos istoriografijos. Kita vertus, nagrinėdami šią temą kai kada galime fiksuoti ir ilgalaikius struktūrinius istoriografijos raidos tapatumus ir sąryšius, tam tikrą istoriografijos vystymosi, nors ir pagal gana skirtingas tradicijas, paralelizmą.

XIX a. baigiantis parašytas Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso *Introduction des*

études historiques imperializmo epochos įkarštyje įkūnijo tai, ką prancūzų istorikas O. Lévy-Dumoulinas vaizdžiai pavadino *istorinio metodo imperija (l'empire de la méthode historique)*, pirmiausia siedamas šį *imperializmą* su istorinio metodo išsiplėtimu į kitus humanitarinius mokslus³¹. Lietuvos humanitarinių mokslų istorija šiuo požiūriu gali būti įdomi ir būdinga iliustracija. Pavyzdžiui, Mykolo Biržiškos nuo XX a. pradžios plėtota literatūros istorijos (ir literatūrinės istorijos samprata) versija ir Augustino Janulaičio teisės istorijos darbai bei teisės istorijos samprata leidžia įžvelgti glaudų sąryšį su tuo, kas XX a. pradžioje buvo suvokiama kaip istorinio metodo pamatinės charakteristikos, požymiai ir normos. Kitaip sakant, *istorijos metodo* ekspansija turėjo savo trajektoriją ir Lietuvoje. Pagal išsilavinimą teisininkai, studijavę Maskvos universitete XX a. pradžioje, M. Biržiška ir A. Janulaitis vieni pirmųjų lietuviškojoje istoriografijoje mėgino išbandyti istorijos metodo išgales literatūros ir teisės istorijoje. Savo artimumą istoriniam požiūriui ir *istorijos metodui* ne kartą patvirtino ir patys minimi teisininkai ir istorikai³². Nors, pavyzdžiui, kiek ir klydo mokytojas iš provincijos, Lietuvos vaikų rašytojas, tuometinis Panevėžio apskrities mokyklų inspektorius Matas Grigonis (1889–1971), M. Biržiškos darbus *Mūsų raštų istorija* (1920) ir *Lietuvių literatūra Vilniaus universiteto metu* (1921) interpretuodamas kaip literatūros istorijos vadovė-

³¹ O. Lévy-Dumoulin, žr. 7 nuorodą.

³² Apie M. Biržiškos ir A. Janulaičio paieškas amžiaus pradžioje žr. A. Gieda, 2015, p. 62–76; jau tarpukariu minimi autoriai irgi ne kartą pripažino savo ištikimybę istorijos metodui, pavyzdžiui, A. Janulaitis, „Teisės istorijos reikšmė“, in: *Teisė*, 1924, Nr. 6, p. 33–45; M. Biržiška, „Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais“, in: *Baras*, Nr. 1, 1925, p. 61–69.

²⁹ I. Noronha-DiVanna, 2010, p. 16–25, 40–42, 47–50, 53–65, 112–119.

³⁰ Noronha-DiVanna, 2010, p. 225–244.

lius, jo pastebėjimas, kad M. Biržiškos literatūros istorijos versijoje pačią literatūrą užgožė tam tikra istorijos atmaina (*vardų vardai, metų metai ir kuo mažiausia raštų pačių nagrinėjimo*)³³, manytina, vaizdžiai užfiksavo tam tikrus poslinkius lietuviškojoje humanistikos tradicijoje ir tam tikrą istorijos metodo ir jo aspektų plėtros situaciją. Ir po daugelio dešimtmečių literatūros istorijos tyrinėtojai jau iš laiko perspektyvos panašiai apibūdino M. Biržiškos mokslinių užmačių ir strategijų sampratą. Kaupti nežinomus faktus lietuvių literatūros ir kultūros istorijai tiek iš archyvų, tiek iš spausdintų šaltinių, pasak jų, buvęs svarbiausias M. Biržiškos mokslinių paieškų prioritetas: *Iš literatūros tyrinėjimo M. Biržiška reikalavo „istorijos suvokimo“* ir pats siūlė periodizacijos sampratas³⁴. Buvo laikomasi vieno svarbiausių vėlyvojo istorizmo, o kartu ir klasikinio prancūziškosios Metodinės mokyklos principo, apie kurį kalbėjo M. Biržiška savo patarimuose studentams 1910 m.³⁵ – pasirinkus siaurą tyrimo temą, siaurą klausimą, naudoti visus prieinamus šaltinius. Ištikimybę šiam principui konkrečiais darbais galima labai gausiai iliustruoti. Pavyzdžiui: *nes stengiausi sunaudoti ir be nesunaudojau visus man prieinamus spausdintus ir nespausdintus raštėlius apie jį* [apie M. Akelaitį]³⁶. Žvelgiant bendriau, dėmesys naujų šaltinių paieškoms, kritinis (o kartais ir hiperkritinis³⁷) požiūris į ankstesnę istoriografiją ir griežta šaltinių kritika tapo ir lietuviško-

sios istoriografijos kasdienybe. Ilgainiui, aišku, ryškėjo ir archyvinio darbo prioritetas, palyginti su kitomis istoriografijos kūrimo galimybėmis. Jau tarpukariu ir vėliau ne kartą plačiai kalbėta, kad archyvinio darbo pagrindu rašomų darbų vienas pradininkų lietuviškojoje istoriografijoje buvęs A. Janulaitis³⁸. Išskirtinis dėmesys faktui ir faktografini analizei gana gerai derėjo su abejingumu teorinėms, filosofinėms ar tiesiog koncepcinėms istoriografijos ir istorijos atvertims. Apibendrinimų vengimas, darbų metodiškumas, nuoseklumas ir sistemingumas, apie kuriuos daug kartų kalbėta lietuviškosios istoriografijos įvertinimų tradicijoje³⁹, įskaitant ir atsiminimų pobūdžio medžiagą⁴⁰, objektyvumas, kritiškumas dirbant su istorijos šaltiniais palaipsniui virto naujojo istorikų etoso Lietuvoje pagrindu. Neatsitiktinai jaunieji, jau kitos kartos istorikų bendrijos atstovai gana greitai pradėjo antrinti palaipsniui nusistovintiems istorinio tyrinėjimo normoms⁴¹ ir pažintinių interesų sampratai⁴². Šiame kontekste, turint galvoje aptartos *Metodinės mokyklos* metodologines normas, nieko keista, kad būsimas *Lietuvos istorijos draugijos* pirmininkas A. Janulaitis viename savo programinių straipsnių aiškiai rėmėsi būtent Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso istoriniam metodui aprašyti skirtu darbu⁴³.

³³ M. Grigonis, „Ar mokslo šaknys turi būti karčios?“, in: *Švietimo darbas*, 1922, Nr. 12, p. 500.

³⁴ V. Kubilius, 1993, p. 149–150.

³⁵ Analfabetas [M. Biržiška], 1910, p. 263–268.

³⁶ A. Janulaitis, „Mikalojus Akelaitis (Lietuvių rašytojas 1829–1887)“, in: *Švietimo darbas*, 1920, Nr. 11, p. 46.

³⁷ Žr., pavyzdžiui, A. Ragauskas, 2009.

³⁸ Pavyzdžiui, A. Janulaitis, *Valstiečiai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje: (iš Šiaulių ekonomijos archyvo)*, Vilnius, 1910, 29 p.

³⁹ I. Lukšaitė, 1972; V. Merkys (1984, 1991, 1996); J. Jurginis, 1989.

⁴⁰ V. Daugirdaitė-Sruogienė, 1957.

⁴¹ J. Matusas, Ką mes darom savo istorijai?, in: *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 49, p. 1070.

⁴² A. Šapoka, Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje, in: *Naujoji Romuva*, 1932, Nr. 21, p. 481–482.

⁴³ A. Janulaitis naudojosi Langlois ir Seignoboso darbo leidimu rusų kalba, žr. A. Janulaitis, „Teisės istorijos reikšmė“, in: *Teisė*, 1924, Nr. 6, p. 33–45.

XIX a. pabaigos Prancūzijos istoriografijos situacija, kėvos uė *mokslinė* vadinama istorija, atsiribojimas nuo literatūrinių ir filosofinių istorikų darbo pamatų stebėtinai primena lietuviškosios istoriografijos XX a. pirmuosiuose dešimtmečiuose raidos kontekstą. Žinoma, čia reikėtų turėti galvoje visą platų akademių, institucinių ir sociokultūrinių skirtingumų spektrą, tačiau, aptariant kur kas siauresnę istorijos metodo ekspansijos temą, tam tikri sugretinimai yra galimi, ir, tikėtina, euristiškai vertingi.

Pastarųjų dešimtmečių Lietuvos istoriografinių tyrinėjimų vertinimuose vienu autoritetingiausių prieškario Lietuvos istorikų yra laikomas profesorius Ignas Jonynas⁴⁴. Šio straipsnio kontekste itin aktualu, kad studentams istorikams pažinčiai su istorijos metodu I. Jonynas rekomendavo būtent Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso vadovėlį⁴⁵. Taip pat reikėtų pasakyti, kad, anot buvusių I. Jonyno studentų atsiminimų, bent jau prieškariniu profesoriu buvo *prancūzų kultūros garbintojas, nemėgęs vokiečių ir vokiečių kalbos (nors ja*

*laisvai kalbėjo)*⁴⁶. Ši specifinė užuomina galėtų būti taip pat tam tikras orientyras sąryšių paieškoms tarp iš pirmo žvilgsnio gana tolimų Prancūzijos ir Lietuvos istoriografinių kontekstų.

Žinant aukštojo mokslo padėtį XIX a. Lietuvoje, nieko stebėtino, kad tarp XIX a. antrojoje pusėje besiformuojančios Prancūzijos profesionaliosios istoriografijos situacijos ir Lietuvoje besiformuojančios profesionaliosios istoriografijos pirmaisiais XX a. dešimtmečiais rasime akivaizdaus, tiesioginio istorijos *moksliskėjimo* požiūriu tam tikromis ideologinėmis implikacijomis artimo, sunkiai nuginjamo istoriografinio paralelizmo. Ir tai suprantama. Tiek vienu, tiek kitu atveju galima kalbėti apie *Paradigmos* pasikeitimus, siekį *sumokslinti* ir institucionalizuoti istoriją tiek intelektualiai, tiek sociokultūriškai, pagaliau, apie aiškaus, specifinio istorijos disciplinai, *gero metodo* konsolidacijos ir raiškos laikotarpius. Būtent šiuo aspektu nėra netikėta tai, kad I. Jonynas, prancūzų kultūros gerbėjas, studentams rekomendavo prancūziškąją istorijos metodo vadovėlį. Minėtina, kad atskirą kontekstą čia turėtų dar vienas specifinis sąryšis: iš savo *studijų* (XX a. pirmame dešimtmetyje I. Jonynas lankė užsieniečiams skirtus kursus Grenoblio universitete) Prancūzijoje laikų kaip ryškiausių profesorių I. Jonynas prisimindavo literatūrologą, kartu ir *Histoire littéraire* kaip disciplinos pagrindėją Gustavą Lansoną⁴⁷, kuris, beje, jau 1910 m. buvo atvirai pripažinęs, kad literatūros istorija Prancūzijoje buvo įkvėpta istorinių

⁴⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad istorikas, nepalikęs jokio platesnio svarstymo apie istorijos metodą ar istorijos metodologiją, yra nurodomas kaip sektiniausio istorijos metodo taikymo atvejo pavyzdys. 1996 m. išleistoje Igno Jonyno darbų rinktinėje taip kvalifikuojama šio istoriko reikšmė Lietuvos istoriografijai: <...> *Lietuvos Respublikos kūrimosi metais pasižymėjo kaip diplomatas, netrukus tapo pirmuoju Lietuvos istorijos profesoriumi, – iš pradžių dėstė VDU, o atgavus Vilnių – VU. Jis į gyvenimą išleido šimtus istorikų, paliko mokslinių pasekėjų, dirbančių iki šiol. Čia skelbiami I. Jonyno straipsniai apie Lietuvos valdovus Gediminą, Algirdą, Kęstutį, Jogailą, Aleksandrą, Steponą Batorą, jų žmonas, sūnus ir dukteris. Šie darbai yra taip profesionaliai parašyti, kad jie liko ne tik kaip ano meto istoriografijos paminklas, bet ir kaip nenustojęs mokslinės vertės, nepasenęs informacijos šaltinis ir sektinas tyrinėjimo metodo pavyzdys*, žr. V. Merkys, 1996, p. 5–13.

⁴⁵ V. Daugirdaitė-Sruogienė, 1992, p. 6–14.

⁴⁶ Įdomu, kad, nepaisant to, autorė teigė, jog profesoriaus Igno Jonyno vedami seminarai *pasižymėjo tikrai vokišku metodiškumu ir dideliais reikalavimais iš dalyvių*, žr. V. Daugirdaitė-Sruogienė, 1957, p. 130, 133.

⁴⁷ V. Merkys, 1984, p. 8–9.

tyrimų ir jų ribose suformuotos kritinės tekstų skaitymo metodologijos. Kaip bet kokia istorija, literatūros istorija stengiasi, pasak G. Lansono, pirmiausia nustatyti faktus, todėl jos metodas yra iš esmės istorinis metodas, todėl tai, ko humanitarams studentams reikėtų imtis pirmiausia, būtų ponų Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso *Introduction aux études historiques*⁴⁸.

Radikaliai pasikeitus sociopolitinėms ir sociokultūrinėms sąlygoms, Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe ir įsteigus *Lietuvos universitetą* Kaune, Lietuvos istoriografijai ir istorikams susidarė gerokai palankesnės sąlygos ieškoti, kritiškai įvertinti ir išdėstyti raštu savo tyrimų rezultatus, o naujasis istorikų etosas sudarė prielaidas leisti ieškoti savo istorinių *faktų Monblano*.

Amžiaus pradžioje dar vyravo atsiri-bojimas, prieštaravimas ir mėginimas atitūkti nuo tam tikrą laiką dominavusios *aušrinės istoriografijos* tradicijos ir joje susiformavusio romantizuoto patriotinio istorijos diskurso. Lietuvos kultūroje ir visuomenėje tai vyko iš pažiūros atsitiktinai, neorganizuotai, tačiau jau kolektyviai ir konceptualiai⁴⁹. Aišku, kad Lietuvos universiteto veiklos pradžia 1922 m. suteikė tam tikrų impulsų tolesniam darbui *mokslinės, kritinės, objektyvios* istorijos kryptimi. Gretimų mokslų, tokių kaip teisės istorija ir literatūros istorija, tam tikra *istorizacija* ir istorijos metodo, metodinių ir techninių darbo principų perėmimas leidžia manyti, kad ir galimas savo *specifinį metodą* turinčios disciplinos (istorijos) konsolidacijos procesas iškart vyko peržengiant vienos specialios disciplinos (istorijos) ribas, kaip kolektyvinis ir polidisciplininis procesas.

⁴⁸ M. van Montfrans, 1999.

⁴⁹ Žr. A. Gieda, 2015, p. 58–75.

Išvados

1. Istorijos mokslo raidos istorijoje susiklosčiusių mokyklų nagrinėjimas Lietuvos istoriografinių tyrimų lauke neturi platesnės refleksijos tradicijos. Ši aplinkybė kartais neleidžia ir į Lietuvoje vykusius istoriografijos pokyčius pažvelgti ilgalaikėje, tarptautinėje ir lyginamojoje perspektyvoje.
2. Prancūzijos Trečiosios Respublikos (1870–1940) laikais Prancūzijos akademine istoriografijoje susiformavusi ir istorijos mokslo lauke dominavusi vadinamoji Metodinė mokykla užima išskirtinę vietą istoriografinių mokyklų sklaidos istorijoje. Ne tik todėl, kad nuo jos raiškos pradžios galima kalbėti apie profesionaliosios istoriografijos mokyklą Prancūzijoje. Kanoninių tekstų arba vadinamųjų manifestų požiūriu ši mokykla formavosi 1876–1898 m., o pačioje XIX a. pabaigoje pasirodęs jos klasikų Ch. V. Langlois ir Ch. Seignoboso istorijos metodui skirtas vadovėlis (*Introduction des études historiques*, 1898), netrukus išverstas į daugelį kitų kalbų, tapo plačiai prancūziškosios istoriografijos kontekstą peržengiančia istorijos metodologijos pozicija. Taip ji skleidė Metodinės mokyklos nuostatas už Prancūzijos ribų, ne vienoje tradicijoje prisidėjo prie naujojo istorijos metodo supratimo propagavimo istoriografijos profesionalizacijos laikotarpiu.
3. Savo ištakomis ir pobūdžiu Metodinė mokykla ir *methodistai* buvo tam tikras vėlyvojo istorizmo ir istoristų ekvivalentas Prancūzijoje. Neapsieita be lyderiaujančios Vokietijos istoriografijos įtakos. Tačiau prancūzų istorikų santykis su vokiškąja tradicija nebuvo pa-

syvus: prancūziškoje istorijos mokslo reinterpretacijoje ypač vertinti būtent vokiečių istorikų įdirbiai istorijos metodo srityje (pirmiausia šaltinių kritikoje) ir pagalbinuose istorijos moksluose, ignoruojant istorizmo filosofines ir teorines implikacijas.

4. Tai, kas vadinama savotišku *metodiniu posūkiu*, Prancūzijos istoriografijoje iš esmės sudaro Metodinės mokyklos teorinių įsitikinimų šerdį. Keletas pamatinių siūlomų istorijos metodologijos principų favorizavo dokumentų vietą istorikų darbe, buvo suformuluota griežto skaitymo samprata, nuosekliai taikant išorinės kritikos, vėliau – vidinės kritikos operacijas ir standartus. Siekdami objektyvumo, *metodistai* pirmiausia išskirtinai orientavosi į faktų (neretai – dar nežinomų) nustatymą, o tinkamus istoriko darbo rezultatus turėjo užtikrinti metodiškas, griežtas ir sistemingas darbas su istorijos šaltiniais, kritiškumas ir tam tikras skepticizmas. Bandymo įtvirtinti mokslinį istorijos

metodologijos statusą fone buvo susižavėta galimybė iš istorijos pašalinti literatūrinius, retorinius ir filosofinius elementus. Lyrizmą, subjektyvizmą ir išskirtinį dėmesį apibendrinimams Metodinės mokyklos autoriai manė esant buvusios (ir lygia greta egzistuojančios) istoriografijos akligatvius, kuriuos derėtų apeiti.

5. Turint galvoje, kad vieni autoritetingiausių prieškarinio Lietuvos istorikų išreiškė savo simpatijas Metodinei mokyklai ir *prancūziškajam* istorijos metodo variantui (I. Jonynas, A. Janulaitis) arba savo gausiais faktografiškai ir istoriškai orientuotais darbais (M. Biržiška) pagrindė tam tikro istoriografinio paralelizmo svarstymo galimybę, neverta abejoti, kad prancūziškosios Metodinės mokyklos principų bei metodologinio standarto pažinimas yra euristiškai vertingas ir prasmingas detaliau ir kompleksiau pažįstant ir tiriant Lietuvos istoriografiją ir lietuviškojo humanitarinio galvojimo tradiciją.

BIBLIOGRAFIJA

Biržiška M. [Analfabetas], 1910 – M. Biržiška [Analfabetas], „Visuomenės istorijos mokslas ir studentija“, in: *Visuomenė*, 1910, Nr. 7–8, p. 263–268.

Biržiška M., 1925 – M. Biržiška, „Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais“, in: *Baras*, Nr. 1, 1925, p. 61–69.

Boer P. den 1998 – P. den Boer, *History as a Profession: The Study of History in France, 1818–1914*, Princeton: Princeton University Press, 1998, xv + 470 p.

Bourdé G., Martin H., 1982 – G. Bourdé, H. Martin, *Les écoles historiques*, Rennes: Université de Haute-Bretagne, 1982, 317 p.

Carbonell Ch.-O., 1976 – Ch.-O. Carbonell, *Histoire et historiens: une mutation idéologique des his-*

toriens français, 1865–1885, Toulouse–Paris, Privat, 1976, 605 p.

Carbonell Ch.-O., 1978 – Ch.-O. Carbonell, „L’histoire dite «positiviste» en France“, in: *Romantisme*, 1978, n° 21–22, p. 173–185.

Daugirdaitė-Sruogienė V., 1957 – V. Daugirdaitė-Sruogienė, „Profesorius Ignas Jonynas, 1884–1954“, in: *Aidai*, 1957, Nr. 3, p. 127–134.

Daugirdaitė-Sruogienė V., 1992 – V. Daugirdaitė-Sruogienė, „Mano studijos“ [atsiminimai], in: *Mūsų praeitis 2*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1992, p. 6–14.

Gieda A., 2015 – A. Gieda, „Istorika ir istoriografija Lietuvoje 1904–1915 metais: istoriografinių manifestų laikotarpis?“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, Nr. 35, p. 40–84.

Grigonis M., 1922 – M. Grigonis, „Ar mokslas šaknys turi būti karčios?“, in: *Švietimo darbas*, 1922, Nr. 12, p. 500.

Iggers G. G., Wang Q. E., 2008 – G. G. Iggers, Q. E. Wang, with the assistance of Supriya Mukherjee, *A Global History of Modern Historiography*, Harlow: Pearson Longman, 2008, xii + 436 p.

Janulaitis A., 1910 – A. Janulaitis, *Valstiečiai ir 1831 m. revoliucija Lietuvoje*: (iš Šiaulių ekonomijos archyvo), Vilnius: M. Kuktos sp., 1910, 29 p. (Atsp. iš: *Lietuvių tauta*, 1910, t. 1, kn. 4, p. 469–494).

Jurginis J., 1989 – J. Jurginis, „Augustino Janulaičio palikimas“, in: A. Janulaitis, *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 5–22.

Keylor, W. R., 1975 – W. R. Keylor, *Academy and Community: The Foundation of the French Historical Profession*, Cambridge: Harvard University Press, 1975, x + 286 p.

Kubilius, V., 1993 – V. Kubilius, „Literatūros mokslas Vytauto Didžiojo universitete“, in: *Ivytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių Katalikų mokslo akademijos 70-metis*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1993, p. 149–154.

LaCapra, D., 1978 – D. LaCapra, [Review], W. R. Keylor, *Academy and Community: The Foundation of the French Historical Profession*, in: *American Historical Review*, 1978, vol. 83, p. 1270–1271.

Langlois, Ch.-V., Seignobos, Ch., 1992 – Ch.-V. Langlois, Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris: Éd. Kimé, 1992, 284 p.

Lingelbach G., 2003 – G. Lingelbach, *Kliomacht Karriere: die Institutionalisierung der Geschichtswissenschaft in Frankreich und den USA in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2003, 819 p.

Lukšaitė I., 1972 – Ingė Lukšaitė, „Teisės istorikas A. Janulaitis“, in: *Mokslas ir gyvenimas*, 1972, Nr. 6, p. 48–49.

Marrou H.-I., 1954 – H.-I. Marrou, *De la connaissance historique*, Paris: Éditions du Seuil, 1954, 300 p.

Marrou, H.-I., 1977 – H.-I. Marrou, „Quand les historiens redécouvrent l'histoire“, in: *Journal des savants*, 1977, n° 1, p. 3–16.

Merkys V., 1984 – V. Merkys, „Istorikas Ignas Jonynas“, in: Ignas Jonynas, *Istorijos Baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 5–32.

Merkys V., 1991 – V. Merkys, *Konstantinas Jablonskis*, Kaunas: Šviesa, 1991, 144 p.

Merkys V., 1996 – V. Merkys, „Keletas žodžių apie autorių“ [apie Igną Jonyną], in: Ignas Jonynas, *Lietuvos didieji kunigaikščiai*, sud. V. Merkys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 5–13.

Monod G., 1876 – G. Monod, „Du progrès des études historiques en France depuis le XVIIe siècle“, in: *Revue historique*, 1876, n°1, p. 5–38.

Montfrans M. van, 1999 – M. van Montfrans, „Travailler Pour La Patrie: Gustave Lanson, The Founder of Academic Literary History in France II“, *Nation Building and Writing Literary History*, in: M. Spiering (ed.), *Yearbook of European studies 12*, Amsterdam-Atlanta, 1999, p. 155–172.

Noronha-DiVanna I. 2010 – I. Noronha-DiVanna, *Writing History in the Third Republic*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010, xxii + 273 p.

Ouliac P., 1976 – P. Ouliac, [Ch.-O. Carbonell, Histoire et historiens...], in: *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1976, vol. 134, n° 2, p. 435–438.

Pickering M., 2010 – M. Pickering, [Review], „Writing History in the Third Republic“, in: *American Historical Review*, 2011, vol. 116, issue 3, p. 881–882.

Prost A., 1994 – A. Prost, „Charles Seignobos revisité“, in: *Vingtième siècle*, 1994, no. 43, p. 100–118.

Ragauskas A., 2009 – A. Ragauskas, „Ar istorikas Teodoras Narbutas (1784–1864) buvo istorijos šaltinių falsifikuotojas“, in: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 9 (2009), p. 324–335.

Tollebeek J., 2008 – J. Tollebeek, „A Stormy Family. Paul Fredericq and the Formation of an Academic Historical Community in the Nineteenth-Century“, in: *Storia della storiografia*, 2008, vol. 53, p. 59–73.

Torstendahl R., 2000 – R. Torstendahl, „Assessing professional developments. Historiography in a comparative perspective“, in: R. Torstendahl (ed.), *An Assessment of Twentieth-Century Historiography. Professionalism, Methodologies, Writings*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitet Akademierna, 2000, p. 10–15.

Torstendahl R., 2003 – R. Torstendahl, „Fact, Truth, and Text: The Quest for a Firm Basis for Historical Knowledge Around 1900“, in: *History and Theory*, 2003, no. 42, p. 305–33.

**ÉCOLE MÉTHODIQUE IN HISTORIOGRAPHY:
CONCEPT, THEORETICAL BASIS AND CONNECTIONS WITH LITHUANIA**

Aurelijus Gieda

S u m m a r y

In general, different historiographical schools often remain on the fringes of academic interest when conducting historiographical research in Lithuania. The aim of this article is to characterize the historiography school in France which dominated the academic history science in the Third French Republic (1870–1940) through the opportunities offered by the ideas of history studies and historiography according to the criteria selected. The article tries to reveal the *École Méthodique* concept in historiography and to show the school's theoretical beliefs and understanding of historical methodology. The article analyses the historiographical origins of the school, the so-called *methodical turn* in historiography, and highlights the canonical texts which created the school and constituted its nature. For more conceptual look the article considers the issue how historiographical traditions

of the Third Republic are analysed in today's historiography history and deals with problematic issues (e.g., whether the term *positivism* is suitable for the analysis of historiography evolution). The Lithuanian relevance of the article is based on the identification of relationships and parallels, and the search of French historiographical school activities in emerging Lithuanian historiographical tradition. The article aims to answer the question: what relationships and parallels can be seen when looking at the *École Méthodique* in France in view of emerging Lithuanian historiography in the first half of the 20th century? The conclusion states that some of the most authoritative pre-war Lithuanian historians expressed their sympathy to the French history method version. The article provides a more profound view on the question of French and Lithuanian historiography relationship.

*Iteikta 2016 03 24
Parengta skelbti 2016 05 16*